

Fundacja

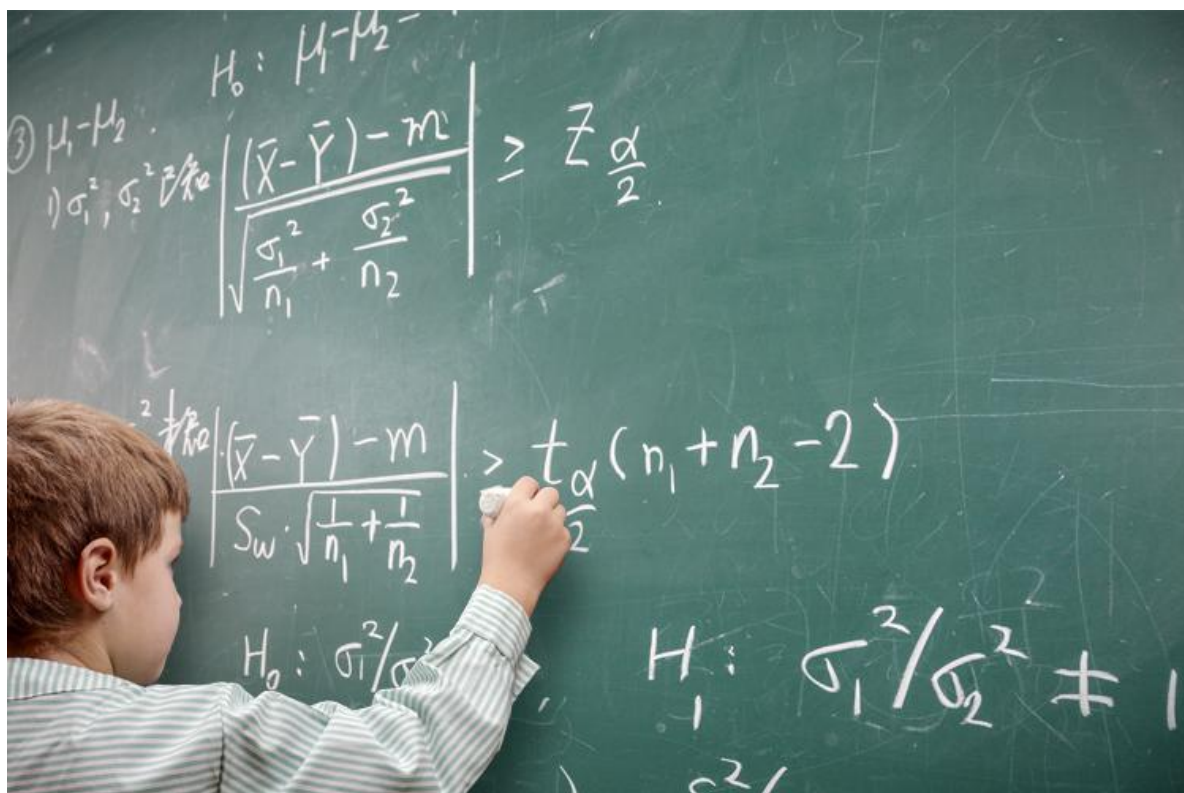

Wsparcie
na
starcie

TWÓRCZY GENIUSZ CZY „WYBRYK NATURY”?

ROZWAŻANIA NA TEMAT WYSEPKOWYCH ZDOLNOŚCI
I SAWANTYZMU W AUTYZMIE

opracowanie: Krystyna Pomorska

TWÓRCZY GENIUSZ CZY „WYBRYK NATURY”? ROZWAŻANIA NA TEMAT WYSEPKOWYCH ZDOLNOŚCI I SAWANTYZMU W AUTYZMIE

Zaburzenia ze spektrum autyzmu są jednostką diagnostyczną obejmującą zarówno osoby nisko funkcjonujące z obniżonym ilorazem inteligencji (często niemówiące i ze sprzężonymi upośledzeniami funkcji uczenia), jak też wysoko funkcjonujące osoby z wysokim ilorazem inteligencji, prezentujące jedynie trudności w funkcjonowaniu społecznym. Punktem wspólnym dla bardzo zróżnicowanej grupy osób ze spektrum autyzmu jest występowanie zaburzenia w zakresie komunikacji społecznej, wzorców zachowań oraz nadmiernego przywiązania do stałości i sztywności, a także pewna schematyczność w działaniu. W jednym z wywiadów badacz autyzmu Ami Klin podsumował swoje wieloletnie doświadczenie mówiąc, że: osoby z autyzmem *uczą się o świecie, ale nie tego jak w nim funkcjonować*. Ten opis wiernie oddaje to z czym mają największą trudność: a mianowicie z **wykorzystaniem posiadanej wiedzy i umiejętności w zmieniających się warunkach, a przede wszystkim w sytuacjach społecznych**.

Na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci zaburzenia ze spektrum autyzmu zyskały dużą popularność m.in. ze względu na wzrastającą liczbę diagnoz, ale także w związku ze szczególnymi predyspozycjami tych osób w pewnych obszarach. Uwagę badaczy przyciągają tzw. autystyczni **sawanci**, czyli osoby prezentujące **wybitne zdolności w jakiejś dziedzinie, przy ograniczonych zdolnościach poznawczych i społecznych**. Także zespół Aspergera budzi zainteresowanie jako „kontrowersyjne” zaburzenie: z jednej strony osoby z tym zespołem mają iloraz inteligencji często powyżej normy, świetną pamięć i wysepkowe zdolności (czyli szczególne uzdolnienia w jakiejś dziedzinie), z drugiej strony nie potrafią odnaleźć się w świecie społecznym: mają trudności z nawiązywaniem relacji oraz interpretowaniem zachowań i intencji innych osób.

Na czym polega fenomen funkcjonowania osób z autyzmem? Co sprawia, że przy ograniczonych umiejętnościach uznawanych za kluczowe w nawiązywaniu i podtrzymywaniu relacji społecznych, ich mózg często „specjalizuje się” w pewnych obszarach (zwłaszcza gdy nie wymagają one analizowania abstrakcyjnych informacji społecznych)?

Na te pytania badacze próbują odpowiedzieć niemalże od czasu kiedy Hans Asperger opisał to zaburzenie w 1944 r. Co ciekawe owa specjalizacja sięga czasami tak daleko, że zdolności w wybranych dziedzinach rozważane są w kategoriach geniuszu. Przykładem może być Kim Peek, postać która posłużyła jako inspiracja do filmu “Rain Man”. Osoba z upośledzeniem wielu funkcji poznawczych i motorycznych a znająca na pamięć ponad 12.000 książek i czytająca objętość 2 stron z prędkością około 3 sekund. Kolejny sawant z autyzmem to Stephen Wiltshire, nazywany “ludzką kamerą”. Człowiek który nauczył się mówić w wieku 9 lat, uczęszczając do szkoły specjalnej, a który potrafi narysować 10-metrową panoramę miasta widzianego po raz pierwszy z lotu ptaka, uwzględniając najdrobniejsze szczegóły i zachowując niemalże idealne proporcje. Osobą uważaną za geniusza w dziedzinie matematyki jest Danel Tammet. Potrafi on bezbłędnie dokonywać skomplikowanych operacji matematycznych w

pamięci, a oprócz zespołu Aspergera ma również bardzo rzadko występującą synestezję (łączenie wrażeń zmysłowych w niespotykany sposób). Daniel chętnie opowiada o swoich doznaniach twierdząc, że widzi liczby jako kolory i kształty.

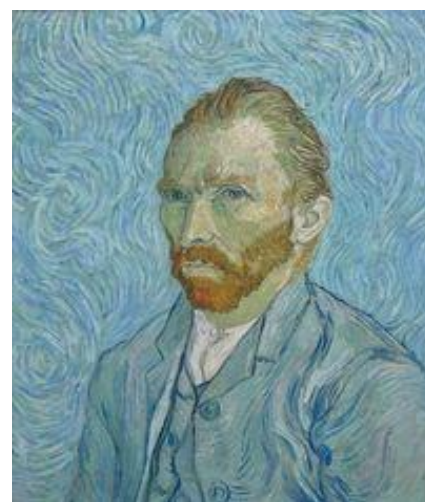
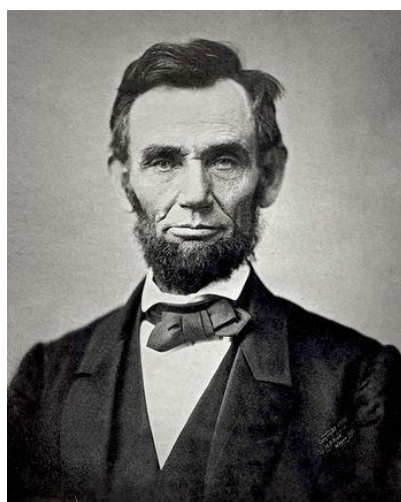
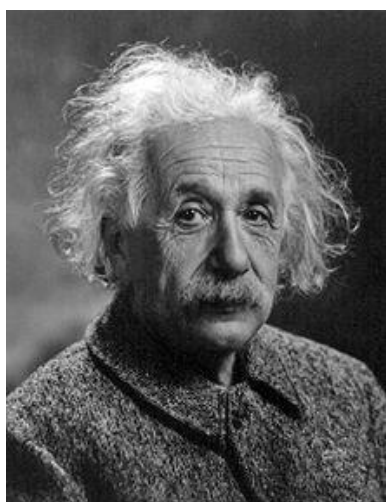
Zdj. 1. Stephen Wiltshire. Źródło: <http://www.stephenwiltshire.co.uk/>

Od wielu lat trwa debata czy sawantyzm i wysepkowe zdolności u osób z autyzmem należy traktować w kategoriach geniuszu czy też raczej jako zaburzenia pracy mózgu. Nie sposób ignorować zaskakująco wysokich osiągnięć osób ze spektrum autyzmu głównie w obszarach ich szczególnych zainteresowań. Dlatego też obecnie bada się autyzm nie tylko pod kątem prezentowanych zaburzeń, ale także pod kątem ich szczególnych uzdolnień i/lub możliwości. To, że mózgi osób z autyzmem inaczej przetwarzają informacje jest niezaprzeczalne, jednak skupienie się także na ich „mocnych stronach” pozwala nam nie tylko wykorzystać ich potencjał, ale także może zniwelować prezentowane przez nie deficyty w funkcjonowaniu społecznym. Ważnym dylematem jest: czy (i jak) można naprawiać to, co w autyzmie nie działa i wykorzystać to, co działa lepiej niż u przeciętnych osób.

Istnieje wiele badań poświęconych sposobom przetwarzania informacji w autyzmie. Wiemy, że wysoko funkcjonujące osoby ze spektrum dobrze radzą sobie z **przetwarzaniem informacji wzrokowych** (przewaga myślenia obrazowego nad werbalnym oraz dobra pamięć wzrokowa), a gorzej z przetwarzaniem werbalnym i myśleniem abstrakcyjnym. W autyzmie na pierwszy plan wysuwa się myślenie konkretne, dosłowne rozumienie słów, przywiązanie do stałości i trudność z elastycznością. Inny jest także odbiór wrażeń sensorycznych, w tym często przetwarzanie słuchowe (np. nadwrażliwość na pewne dźwięki). W codziennym

funkcjonowaniu ma to następujące konsekwencje: to, co przychodzi osobom typowo rozwijającym się z łatwością i bez wysiłku np. reagowanie na czyjeś zachowanie, odczytywanie intencji i emocji, wymaga dużego wysiłku od osób ze spektrum autyzmu, a często wręcz przekracza ich możliwości. Z drugiej strony to, co sprawia trudność osobom neurotypowym i wymaga od nich dużego wysiłku np. obliczenie ile minut jest w dwóch dobach, albo wyliczenie w jaki dzień tygodnia wypada Boże Narodzenie w kolejnych latach, przychodzi wielu wysoko funkcjonującym osobom z autyzmem bez wysiłku: udzielają często odpowiedzi bez zastanowienia.

Anegdotyczne opisy przypisują zaburzenia ze spektrum autyzmu, w szczególności zespół Aspergera, tak wybitnym osobom jak Albert Einstein czy Isaac Newton. Wiele osób u których diagnozuje się zespół Aspergera określanych jest jako uzdolnione matematycznie. Nasuwają się pytania: czy są to szczególne, wrodzone uzdolnienia, czy też jest to niejako „efekt uboczny” zaburzeń w sferze społecznej i „specjalizacja” mózgu w aktywnościach niewymagających nawiązywania relacji z innymi? A także czy w przypadkach wysepkowych zdolności osób z autyzmem lub sawantyzmu w autyzmie, możemy w ogóle mówić o wybitnej twórczości lub o kreatywności? Pytania te jak do tej pory pozostają bez jednoznacznej odpowiedzi.

Zdj. 2. Albert Einstein, Abraham Lincoln, Vincent van Gogh – słynne, wybitnie uzdolnione osoby, którym przypisywany jest zespół Aspergera.

Źródło: <http://aspergersyndromeinfo.weebly.com/famous-people-with-aspergers.html>

Do niedawna było stosunkowo niewiele eksperymentalnych badań nad kreatywnością osób z autyzmem i wskazywały one na potencjalnie niższy poziom kreatywności w tej grupie. Badacze przyglądali się m.in. zdolnościom osób ze spektrum do generowania nowatorskich pomysłów (myślenia dywergencyjnego) w tym ich ilości (płynności), oryginalności a także elastyczności proponowanych rozwiązań. Wyniki owych badań przynosiły często sprzeczne rezultaty: niektóre badania wskazywały na deficyty osób z autyzmem w zakresie wykonania

testów kreatywności (w tym w obrębie elastyczności i płynność), a niektóre mówiły albo o braku różnic albo o niewielkich różnicach lub wręcz lepszych wynikach osób z zespołem Aspergera w zakresie choćby oryginalności odpowiedzi (np. tworzenia metafor) (Best i in. 2015).

W psychologii twórczości podkreśla się związek między inteligencją a kreatywnością. W przypadku osób z zespołem Aspergera zwłaszcza w testach niewerbalnych o jasnej strukturze (np. Test matryc Ravena) osiągają oni wysokie wyniki. Zastanawiające jest na ile przywiązanie do jasnych zasad i pewna sztywność stanowić może ograniczenie twórczości w grupie osób z autyzmem: zwłaszcza pod względem płynności i elastyczności. Z drugiej strony ograniczone zainteresowania powodują pewnego rodzaju specjalizację w obrębie ulubionej aktywności lub tematu i owa specjalizacja może pozytywnie wpływać na twórczość w danej dziedzinie.

Best i in. (2015) przyjrzeni się związkowi pomiędzy **subklinicznymi cechami autyzmu** (występującymi w stopniu niewystarczającym do postawienia diagnozy) a **kreatywnym rozwiązywaniem problemów**. Osoby z cechami autyzmu okazały się przewyższać innych pod względem liczby nietypowych rozwiązań. Autorzy sugerują że mogą występować powiązania między autyzmem a zdolnościami do kreatywnego rozwiązywania problemów, czyli np. proponowania rozwiązań, które są nietypowe.

Autyzm jest zaburzeniem trudnym do zaakceptowania, zwłaszcza u osób wysoko funkcjonujących lub prezentujących uzdolnienia na poziomie sawantyzmu. W końcu od kogoś inteligentnego lub prezentującego wybitne uzdolnienia, oczekuje się, że „gdyby tylko chciał”, to potrafiłby dostosować swoje zachowanie do panujących norm. Z racji tego, że osoby z autyzmem szukają porządku i wzoru nawet w obszarach, w których brak jest ostrych reguł i granic, możemy się spodziewać że ich motywacja do tego aby przebywać w przewidywalnym i znanym świecie ich wąskich zainteresowań jest bardzo kusząca. Warto rozważyć czy twórczość w obszarze wysepkowych zdolności może być traktowana jako wybitna czy jest po prostu konsekwencją zaburzenia funkcjonowania w innych sferach i wypadkową specjalizacji mózgu w tym czemu osoba z autyzmem poświęca uwagę (kosztem rozwoju umiejętności społecznych). Zdaniem wielu badaczy „autyzm tworzy się sam” na skutek zarówno zaburzeń w funkcjonowaniu mózgu jak też braku doświadczeń. Mówiąc krótko unikamy tego, w czym jesteśmy słabsi od innych.

Może być tak, że elastyczne stosowanie posiadanej wiedzy do tworzenia nowych rozwiązań, czy wybitnych dzieł jest czynnikiem który odpowiada za kreatywność osób typowo rozwijających się, natomiast u osób z autyzmem trudności społeczne przyczyniają się do tendencji w myśleniu określanym jako nietypowe co prowadzi do postrzegania ich jako oryginalne bądź kreatywne. Tendencja do skupiania się na tym jak sposób myślenia osób z autyzmem może być wykorzystywany, zamiast koncentrowania się na próbach jego zmiany, jest bardzo optymistycznym zjawiskiem. Pokazuje to, że badania nad kreatywnością mogą potencjalnie wnieść bardzo wiele także w obszarze edukacji i terapii osób ze spektrum autyzmu.

Opracowanie:

mgr Krystyna Pomorska – pedagog, psycholog, certyfikowany terapeuta behawioralny.

Literatura:

1. Best , C., Arora, S., Porter, F., i Doherty, M. (2015). The Relationship Between Subthreshold Autistic Traits, Ambiguous Figure Perception and Divergent Thinking. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. 45(12). s. 4064-73. doi: 10.1007/s10803-015-2518-2.
2. Karwowski, M. (2016). *Edukacyjna psychologia twórczości: materiały z zajęć.*

Fundacja WSPARCIE NA STARCIE

Praca z rodziną
Profilaktyka zaburzeń rozwojowych
Wczesna interwencja terapeutyczna
Wczesne wspomaganie rozwoju

www.wsparcienastarcie.org
www.facebook.com/wsparcienastarcie/
fundacja@wsparcienastarcie.org
+48 790 205 235

Fundacja

Wsparcie
na
starcie